

— אין לשמוע מכאן שעיקר המצוה היא לשמח הכלה, שאין לזה טעם, אדרבה, האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה. וגם מלשון הגמרא בברכות (ו) משמע ששמחת חתן היא המצוה — אלא יש לפרש שאמירת שבת לכלה נועדה לשמחת החתן, לשבת את מקחו וכמו שאמרו בסמוך מי שלקח מקח מן השוק וכו'. (עפ"י קובץ שעורים).

ואולי יש לומר שהיא זקוקה יותר לשמחה, וכמו שמשמע בגמרא לעיל (ה). 'שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה שלשה ימים'. וגם על החתן מוטל לשמחה, וכדרך שאמרו ברגלים 'אשה — בעלה משמחה).

ומשמע לכאורה מכאן שעיקר המצוה לשמח החתן הוא על ידי שמשבחים הכלה, ואולם בפרקי דרבי אליעזר (טז) מבואר שצריך לקלס את החתן במעלותיו. (עפ"י אילת השחר. וע' בן יהוידע).

'בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה' — רמזים וענינים — ע' בספר צפנת פענח דמ"ו. כתונת פסים דכ"ז. מי השלוח וישב, ד"ה ויהי ער.

דף יז

'כלה נאה וחסודה' — רק כאשר היא 'חסודה', משתבחת ומתהללת ביפיה, כמו שנאמר שקר חן והבל היפי. אשה יראת ה' היא תתהלל — בחן וביופי. (עפ"י עבודת ישראל — ויצא, ועוד)

'אמרו להן בית שמאי לבית הלל הרי שהיתה חגיגתה או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק. אמרו להם בית הלל לבית שמאי לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעינינו או יגננו בעינינו...' — וטעמם של בית הלל, שכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום 'מדבר שקר תרחק'. (ריטב"א).

וכן איתא במסכת כלה (רבי י'): 'וב"ה נמי ליכא הכא נאה?! דלמא נאה במעשיה, נאה מבתי אבות, וחסודה — בדנפשיה, דאחזקי בבישתא לא מחזקינן. ובית שמאי אומר, מי כתיב משקר תרחק, מדבר שקר — אפילו סתם. ובית הלל אומר, כי אמר רחמנא מדבר שקר משום 'ונקי וצדיק אל תהרוג' הא לקיומי שפיר דמי. ובית הלל, מאי שנא דמיתביה ממקח, וליתביה מדאורייתא, דתניא גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו... הכי קאמר, לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי אלא אף לבריתא שפיר דמי. כלפי ליא? — איפוך...! וע"ע בשו"ת רב פעלים חו"מ ח"ג א; דרשות שבת הלוי שער ק, י).

ומהר"ל ביאר: 'כי אין דבר זה נקרא שקר, ואע"ג שהכלה בעצמה אינה נאה וחסודה, מ"מ כלפי הבעל שבחר בה היא חסודה בעיניו. וזה שאמר מי שלקח מקח מן השוק ישבחנו או יגננו בעיניו, כלומר שאין ראוי שיגננו אחר שלקח המקח הרי היה נאה בעיניו, והוא הדין הכלה אין רוצים לשבת הכלה מצד עצמה רק כאשר היא מצד החתן.

אבל במערבא היו אומרים לא כחל ולא סרק ויעלת חן — ודבר זה יותר ראוי לאמרו, שהרי באמת היתה מעלת חן בפני החתן, שהרי לכך לקחה ואין כאן מדבר שקר תרחק, וזה מבואר'. (חדושי אגדות מהר"ל).

וזה באור 'מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות' [ולכאורה אין מובן כל כך הקשר בין אמירת האמת לדעתו מעורבת עם הבריות. וערש"ש] — כלומר שמבין דעתו של כל בריה ובריה, ואעפ"י שבעיניו אינה נאה וחסודה, יורד לדעתו של החתן או של הלוקח, ומבין שבעיניו היא יפה, ויש מקום לשבח לפי דעתו של כל אחד ואחד ולא לפי דעתו של המשבח).

'כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי, לא כחל ולא שרק ולא פירכוס — ויעלת חן' — אפשר, לפי שהיה רבי זירא מסגף נפשו מאד בתעניות (כמבואר בכמה מקומות — ע' ב"מ פה. ע"ז טז: חולין יח: וע' גדה כג. שהיה תמיד שרוי בצער וביגון), לכך הושחרו פניו ונכערו מפני סיגופיו, וזהו ששרו לו 'לא כחל ולא שרק... ויעלת חן' — מצד אילת אהבים היא התורה. (עפ"י חות יאיר קנב ד"ה ור' זירא)

'נוטל בד של הדס' — לסימן טוב שיזכו לבנים צדיקים שנקראו 'הדסים'. וגם 'הדס' עולה בגימטריא 'בן טוב', שיזכו לבן טוב וחכם. (בן יהודע)

'אמר רבי זירא: קא מכסיף לן סבא. כי נח נפשיה איפסיק עמודא הנורא בין דידה לכולי עלמא' — ואף על פי שאסור לזקן לזולל בכבודו אפילו בדבר מצוה (לדברי הרא"ש פ"ב דבבא מציעא בפירוש 'זקן ואינה לפי כבודו'), יש לומר כמו שכתב המשנה-ברורה (רנ) מהפרי-מגדים, שזה דוקא כגון בהשבת אבידה שאין ניכר שהוא עוסק במצוה, אבל במצוה הניכרת — מותר, וכמו שאמר דוד ונקלותי עוד וגו'. ואפשר טעמו של רבי זירא שהקפיד על כך מעיקרא, משום שסבר שבמצוה שבין אדם לחברו כגון שמחת חתן וכלה, אין לו לחכם לזולל בעצמו, ואינה דומה למצוה שבין אדם למקום. (עפ"י קובץ שעורים. וע"ע בסברא כוז בשו"ת חות יאיר רה, וצ"ע שם).

ובשו"ת חות יאיר (רה) תירץ שאדם מפורסם בחסידות שאני, מותר לו לבנות עצמו בדבר מצוה אף לדברי הרא"ש.

עוד בבאר דעת רבי זירא ורב שמואל — ע' באגרות משה יו"ד ח"א רכב; בן יהודע.

'מכלל דשפיר עבד והא אמר רב אשי אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול... — משמע בגמרא שאסור למלך למחול על כבודו, [ולא רק שהעם חייבים בכבודו גם לאחר מחילתו] — וצריך לפרש משום שכבוד המלך היא מצוה המוטלת גם על המלך בעצמו, כי ענינה כבוד המלוכה, הלכך הכל מצווים בה, המלך כעם. (עפ"י קובץ שעורים. וע"ע משך חכמה — דברים כב,ב).

'דאמר מר שום תשים עליך מלך — שתהא אימתו עליך' — מהר"ל (בחדושי אגדות) פירש [דלא כפרש"י] שדייקו כן מיתור תיבת עליך — שתהא אימתו עליך.

'מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אלעאי שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה' — יש מפרשים 'מבטלין ת"ת' — רשות ולא חובה. ומביאים ראיה ממה שאמרו על רבי יהודה ברבי אלעאי שהיה מבטל, ואילו היתה זו חובה, מה רבותא יש בדבר — אלא משמע שכל אדם רשאי לבטל ואמרו על רבי יהודה שהיה מנהיג עצמו כחיוב ומבטל תמיד.

ואולם הרא"ש דחה דעה זו, שלשון הש"ס משמע שהוא חיוב לבטל ולא רשות (וכן כתב הר"ן במגילה). ומה שהביאו מרבי יהודה, היינו לומר שאעפ"י שהיתה תורתו אומנותו ולא היה לו עסק אחר מלבד תלמוד תורה, אעפ"י כיה מוטל, וכל שכן שאר העם. וכן כתב הריטב"א, שבאו לומר שהדבר חובה לכל חכם אפילו למי שתורתו אומנותו כרבי יהודה בר' אלעאי. (וע"ע שדי חמד מערכת חתן וכלה וחופה כב; מגדים חדשים שבת כה:).

'(ע"ב) 'אין מחזיקין בנכסי קטן ואפילו הגדיל' — על מחלוקת הראשונים ז"ל, אם גם כשהחזיק שלש שנים לאחר שהגדיל אינה חזקה אם לאו — ע' במובא בב"מ לט (חוברת כג).

בגוף טענת המחזיק, כתב הרמב"ם (טוען ונטען יד, ז) שאומר 'אתה מכרת לי'. וכבר דנו האחרונים בשאלה הלא אין מכירת קטן כלום, ואם כן לעולם אין שייך להחזיק שלש שנים אלא לאחר שהגדיל. ופרשו בדרכים שונות: חזקתו שלפני הקנין, מועילה להצטרף לג' שנים עם חזקתו לאחר שקנה (מל"מ). וכמה אחרונים תמחו בטעם הדבר; קנין מקטן מועיל, כל ששתק לאחר שהגדיל ולא מיחה (כמוש"כ הרמב"ם — מכירה כט. עפ"י קצוה"ח קמט סק"ו); עצם אכילת הפירות מהווה קנין (קצוה"ח רלה). וע"ע: שו"ת שבט הלוי ח"ז רכג.

'בשעת חירום שנו' — אין 'חירום' אלא לשון הרג, כמו כל חרם אשר יחרם מן האדם... מות יומת, אבל חירום ממון אינו 'חירום'. (רב האי גאון בספרו 'המקח וממכר' — שער מ. מובא בתשב"ץ ח"ג פו).

'ככתבם וכלשונם'

'לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות' —
 '... וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה בארוחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפלין ועושה בכל מעשיו לפני משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו — הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'. (רמב"ם — יסודי התורה ה"א).

'רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת...' —
 על זה כתיב ויאחו צדיק דרכו וטהר ידים יוסיף אמן. יאחו צדיק דרכו היינו שהאדם צריך לקבל עליו מדה טובה לעשות אותה ולהתנהג כן תמיד כאשר יבין שיצרך לה כפי תכונת נפשו, ולא יעזבנה כל ימי חייו, וזו תעזור לו בכל עניניו, ואף שיראה שבעיני אחרים נראתה כשטות לא יחוש כלום, וזה נקרא יאחו צדיק דרכו. אך אם האדם יתנהג בה תמיד ויהיה לו רגילות ועל ידי זה יתירש לעשותה, על זה נאמר וטהר ידים יוסיף אמן — כשיעשה אותה בקדושה ובטהרה לשם שמים, יוסיף לו השי"ת אומץ שלא יבוא לו שום התרשלות. וכן היה הענין כאן ברב שמואל שתמיד התנהג לרקד אתלת ואמר רבי זירא קא מכסיף לן סבא, היינו שהיה נראה בעיני אחרים כדבר קטן. ואחר כן כשנח נפשיה וראו עמודא דנורא והבינו שזה המעשה עזר לו לכן אמר רבי זירא אהנייא ליה שוטיתיה — היינו מזה המעשה מבדי ההדס, מזה היה לו המדרגה הזאת. ואמרי לה שטותיה — שהיה עושה ולא התבייש אף שנראה בעיני אחרים לשטות. ואמרי לה שוטיתיה — שהוסיף אומץ מהשי"ת ולא היה אצלו כרגילות ולא התרשל בזה'. (מי השלוח — ח"ב לקוטי הש"ס.
 ע"ע: חידושי אגדות מהר"ל; נתיבות עולם — נתיב גמ"ח א, ד; נתיב האמת א; אמרי פינחס — ש"ס ומדרשים; שם משמואל — לחתונה; בן יהודע).

*

'ענין המצוה לשמח חתן וכלה הוא, באשר חתן וכלה הם חומר וצורה שהם הפכים, ולאחדם

באופן שהצורה תשאר צרה ולא תטבע בחומר, זה אי אפשר כי אם על ידי שמחה, כמו שכתב הרב ז"ל בסידור בכוונת המקוה, ששמחה היא דבר למעלה מן ההפכים, כמו שנראה בחוש שאדם בעת שמחתו סובל גם שונאו יע"ש...!

טעם המצוה לשמח חתן וכלה, דהנה העיקרים כתב דשמחה נותנת קיום לדבר, והאדם על ידי הנשואין נעשה שיהיה קיום למינו לעד, כמו שאומרים בשבע ברכות 'והתקין לו ממנו בנין עדי עד' — על כן באה המצוה לשמחם, למען יהיה קיום לעד.

עוד טעם לשמחה, על פי מה שאמר הרבי מלובלין זצלה"ה הפירוש משנכנס אדר מרבין בשמחה — היינו שמרבים הסטרא דקדושה על ידי השמחה, ואב ממעטין בשמחה — שממעטין הסט"א על ידי השמחה. ולפי זה יש לומר גם כן בכל ענין ששייכת בו גם שמחה גשמית צריכין שמחה, וע"י השמחה משפילין את כח הגשמי שלו ששרשו בסט"א עד שתשאר רק המצוה לבדה מטוהרה בלי תערובת.

ענין שבע הברכות — כי שבעה הוא מספר כללי, ואדם בעת הנשואין נעשה איש כללי, כאמרם ז"ל (ר"ה לב): כיון דאתי רבים מינה כרבים דמיא, ועל כן מתיחס אליו מספר שבע ברכות, היינו כדי שהכח הכללי שבו יתברך בקרבו צריכין לזה שבע ברכות. (מתוך שם משמואל — תבא תר"ע)

דף יח

וליתני מודה רבי יהושע באומר לחבירו מנה לויתי ממך ופרעתיו לך שהוא נאמן' — לכאורה קשה הלא נאמן מעיקר הדין ולא משום 'מיגו', שהרי כופר הכל הוא, ומה שייך לומר בזה 'ומודה רבי יהושע'. ואפילו למאן דאמר המלוה את חבירו בעדים צריך לפרעו בעדים, נראה שזה רק כשאומר לו ראה שבעדים הלוויתך, בעדים פרע לי, אבל הלווה בפני עדים שנכחו באקראי בשעת ההלוואה, נראה שאין צריך לפרעו בעדים, ונאמן ב'פרעת' בלא מיגו ד'לא הלוויתני'. ושמה יש לדחוק שהקושיא היא ליתני בשאומר מנה הלוויתני בייחוד עדים ופרעתי, שאז נאמנותו אינה אלא מכח 'מיגו' למאן דאמר צריך לפרעו בעדים. (עפ"י חדושי בית מאיר)

זרבי אליעזר בן יעקב לית ליה משיב אבידה פטור? — אמר רב: בטוענו קטן' — ואם תאמר, מעתה יקשה (לפרש"י) מדוע לא שנינו ומודה רבי יהושע באומר מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס בלא שטוענו, אבל בטוענו — חייב, ואליבא דרבי אליעזר בן יעקב. ויש לומר, לפי שבאופן זה פטור משבועה משום שהוא כמשיב אבידה ופרש"י משום תקנת חכמים שהמוצא מציאה לא ישבע, ואם כן אין אנו שומעים מדין זה שמודה רבי יהושע ב'מיגו' בלא השבת אבידה משום שאין שור שחוט לפניך. (עפ"י חדושי בית מאיר).

ומהרש"א תירץ שאי אפשר לשנות באופן זה משום הסיפא, כי גם אם יש עדים צריך להיות פטור משום שהוא כמשיב אבידה, וכמו שכתבו התוס'. (וע' תירוץ נוסף במהרש"ל. ומשמע לכאורה שחולק על מהרש"א וסובר שלפרש"י כשיש עדים חייב ודלא כתוס'. אך י"ל דהיינו דוקא לרבי יהושע דלית ליה מיגו בעלמא כשיש תביעה ושור שחוט וכדפרש"י לעיל, אבל כשיש עדים הרי שור שחוט לפניך וחייב, ואולם להלכה יתכן שפטור אף לפרש"י. וזה דלא כהש"ך (ח"מ פה ס"ק נה) שכתב שלדעת רב האי גאון ביש עדים חייב שבועה. ע' בכל זה בשו"ת שבט הלוי ח"ד קצו).